

DR. SZÚCS R. GÁBOR*

„KIZÖKKENT AZ IDŐ”¹ –VÁLSÁGKEZELÉS DÁNIÁBAN

1986 őszén ismeretlen tettesek a dán történelemben addig példátlan merényletet követtek el Koppenhágában: az éj leple alatt egy nagy zsák krumplit helyeztek a Folketing (parlament, a köznyelvben Christiansborg) lépcsőjére. Így tiltakoztak „a nép nevében” az akkori jobbközép kormánykoalíció, nevezetesen POUL SCHLÜTER miniszterelnök (Konzervatív Néppárt) személyéhez fűződő gazdasági és adóreform, az ún. „krumpli csomag” ellen, melyet azért neveztek így, mert a Dániában hagyományosan fontos őszi krumpli szüret idejére esett.

A dán humornak ez a jellegzetes megnyilvánulása azonban nem bizonyult jó tréfának: az 1986-os reform olyan folyamatot indított el az akkor katasztrofális bel- és külgazdasági helyzetben lévő országban, melynek révén a gazdaságot rövid távon sikerült konszolidálni, s hosszú távon Dániát (a többszöri, időnként rendkívüli választásokat követő kormányváltás ellenére) Európa egyik legkedvezőbb helyzetű, legerősebb gazdaságú országává tenni. A több évtizedes siker tehát éppen a „krumpli csomaggal” indult.²

A kormány 2005-ben ugyan reformprogramot indított, melyet évenként monitoring alapján finomított és bővített, ezt azonban nem a gazdasági helyzet, hanem más, főként távlati jellegű, versenyképességi, vagy szociális szempontok tették szükségessé.

A folyamatba a 2008. őszi pénzügyi világválság durván beleavatkozott, s Dánia újabb reformcsomag kidolgozására, továbbá olyan lépésekre kényszerült, amelyek, ha fő céljukat nem is, jellegüket tekintve némileg emlékeztetnek a „krumpli csomagra”.

A kormány hangsúlyozta, hogy nem alapvetően új reformról van szó, hanem a korábban elhatározott döntések egy részének a válságkezelés által szükségessé tett módosításáról³. A liberális-konzervatív koalíció, (a dán történelem egyébként egyik legnépszerűbb kormánya) tehát igen rövid időn belül a korábbi reform módosítására, átdolgozására kényszerült.

Am ezúttal senkinek sem volt kedve tréfálkozni.

* A BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, címzetes főiskolai docens.

¹ William Shakespeare: „Hamlet, dán királyfi”, I. felvonás, 5. szín. Arany János fordítása.

² Bővebben l. dr. Szúcs R. Gábor: „Dánia” Press Publica Bp., 2000. 110-114. old.

³ „The Most Significant Danish Reforms” (A legjelentősebb dán reformok) Danmarks Finansministeriet (dán pénzügyminisztérium) <http://www.fm.dk> (angolul).

1. A dán gazdaság és a reformok. A válság előtti állapot¹

Mindenekelőtt azt célszerű bemutatni, *milyen állapotban* találta a dán gazdaságot a válság. Ehhez, a reformok ismertetésével egyidejűleg áttekintjük a makrogazdasági helyzetet.

2005-ben a kormánynak, a reform első lépéseként parlamenti többséget² sikerült szereznie a *helyi önkormányzatok (kommunák)* átszervezéséhez, a regionális szerkezet egyszerűsítéséhez. A 2007-től alkalmazott rendszerben egyaránt volt összevonas, és új közigazgatási egységek létrehozása is – mindez a racionálisabb tevékenység érdekében.

2006 júniusában sikerült parlamenti többséget szerezni a reform egy másik eleméhez, a *Jóléti Egyezményhez*, amely lényegében a *nyugdíjrendszer* fokozatos, hosszú távú átalakításának programja³. Ennek legfontosabb eleme, hogy a nyugdíjkorhatárt 2040-ig fokozatosan, a 60. életévüket betöltöttek születéskor várható élettartamának megfelelően emelik, úgy, hogy az előrehozott nyugdíjba vonuláshoz szükséges minimális szolgálati idő egységesen 19,5 év legyen. E számítás szerint az aktív keresők száma a mintegy öt millió lakosú Dániában 2040-ig 250 ezer fővel nőhet. Az Egyezmény szerint emellett 2012-ig 10 milliárd DKK alaptókéval (1 DKK=35,040 HUF, 2008. december 5-i árfolyam) ún. *Globalizációs Alapot* hoznak létre a *közép- és felsőfokú oktatás*, valamint a *kutatás-fejlesztés* támogatására. Az Alap azért kapta ezt a nevet az, mert célja a válaszadás a globalizációs kihívásokra.

2007 augusztusában hirdette meg a kormány 2015-ig szóló *középtávú stratégiáját*, „*Dánia – új célok felé*” címmel. Ennek fő elemei a következők voltak⁴:

- a *fenntartható növekedés* biztosítása, adóemelés, vagy egyéb *megszorítások nélkül*;
- az *állami költségvetésben* strukturális jellegű, tehát *tartós többlet* jön létre, melynek mértéke a GDP 0,75- 1,75%-a;
- a *foglalkoztatottság* 2015-ig 20 ezer fővel nő;

¹ U.o., 1-3.old.

² A dán kormányok hagyományosan kisebbségben vannak a Folketingben (parlament), ezért minden törvény szavazása előtt egyeztetniük kell az ellenzékkel.

³ A *jelenlegi dán nyugdíjrendszer* négy fő eleme:

- A házastárs, élettárs utáni pótlékot is tartalmazó, lényegében minden dán polgárnak alanyi jogon járó, ám igen alacsony *népnyugdíj* (Folkepension);
- Az *előrehozott nyugdíj* (Fordtidspension), amely (nem tévedés!) 18 és 62 éves kor között vehető igénybe, ám feltétele a legalább 50%-os munkaképtelenség. Igen sokan kifogásolják, mert számos munkabíró, de pl. kábítószerezrel élő fiatal (a gyógyítás helyett) kihasználja ezt a lehetőséget, és meg sem jelenik a munkaerő-piacon;
- Az ún. „*munkaerő-piaci nyugdíj*” amely a munkáltatók 90%-a által biztosítható. Ennek alapját több elemből (a minimálbér, illetve az azon felüli járulékok) állítják össze, s ez képezi a nyugdíj nagyobbik részét. Mindenkor pontos összege a munkavállalók (szakszervezetek) és a munkaadók közti megállapodástól függ. A munkavállalók és a munkaadók ún. munkaerő-piaci hozzájárulást fizetnek, amely ennek részbeni fedezetét biztosítja;
- Egyéni megtakarítás, *magán nyugdíjpénztárak* révén. Ennek fedezetét akár egy összegben (tőkenyugdíj, dánul: kapitalpension), akár részletekben, adott időszak alatt (pl. 10 évig) folyamatosan befizetett tőkéből (részletnyugdíj, dánul: ratepension) lehet biztosítani.

A nyugdíjkorhatár 67 év, de (a korábban említett korengedményes megoldástól eltekintve) betöltött 65. életévvel már kérhető (azok, akik 1999. július 1-jéig betöltötték 67. évüket, 60 éves kortól kérhetik).

⁴ „The Most Significant...” i. m. Annex 1.1. (angolul).

- a *munkaórák* száma 2015-ig akkor sem változik, ha a demográfiai okok (a munkaerő-kínálat bővülése) megengednék a csökkentést. A végrehajtás kidolgozására Munkaerő-piaci Bizottság alakul, kormányzati és érdekképviselői szervek részvételével;
- a helyi *önkormányzatok fejlesztésére* 2013-ig összesen 6,3 milliárd DKK-t költenek, további 10 milliárdot pedig a *központi közigazgatás* korszerűsítésére szánják¹;
- az *állami egészségügyi hálózat* fejlesztésére fordítandó összeg a 2015-ig terjedő időszakban 50 milliárd DKK²;
- befagyasztják az adókat, *nem lesz adóemelés*. Ennek ellenőrzéséről a megalakuló Adóügyi Bizottság gondoskodik;
- *energetika*: az energiafogyasztás 2020-ig, 2006-os bázison 4%-kal csökken, a megújítható energiaforrások 2025-re elérik a teljes fogyasztás 20%-át. Az energiaadók a teljes időszakban a 2008. évi reálértéken maradnak.

A fentiek jól érzékeltetik a kormányzati elképzelés fő irányát. A 4. pontban bemutatjuk, hogy a válság miatt ezekből mi vált csakhamar tarthatatlanná.

Dánia nem csatlakozott az euróövezethez (ún. opt out-ot élvez), a *maastrichti kritériumokat* azonban, a legutóbbi adatok szerint teljesíti:

1. táblázat

A maastrichti kritériumok és Dánia³ (adatok százalékban, 2007)

	Infláció (HICP)	Hosszú lejáratú kamatláb (10 évre szóló)	GDP-arányos költségvetési egyenleg	GDP-arányos államadósság
Dánia	2,0	4,3	4,4	26,4
EU-25	2,7	4,6	-1,2	59,9
Euróövezet	2,5	4,3	1,0	66,9
<i>Kritérium</i>	<i>3,2</i>	<i>6,5</i>	<i>-3,0</i>	<i>60,0</i>

Az *egyensúlyi helyzet* tehát kifejezetten jó, Dánia ebből a szempontból több euróövezetbeli tagállamnál is jobban teljesít. Különösen figyelemre méltó, hogy az államadósság a kritérium felét sem éri el, a költségvetés pedig többlettel zárul. Tekintsük most a *fő gazdasági mutatókat* a válság előtti állapot szerint, a Dán Gazdasági Tanács adatai alapján (*2. táblázat*).

A fejlett országok zömében tapasztalható mérsékelt (és a korábbi évek 3% körüli átlagához mérten csökkenő) ütemű GDP-növekedéstől eltekintve tehát Dánia gazdasága a válságot megelőzően *egészséges* képet mutatott. Ez nagyon sokat számított a későbbi intézkedések kidolgozásánál, hiszen alapjában véve jó állapotban lévő gazdaságra kellett azokat alkalmazni. Szerencsétlen körülmény viszont, hogy a válság a

¹ Pedig a dániai önkormányzatok jelenleg is rendkívül hatékonyan működnek, ami annak is betudható, hogy a helyi lakosok által fizetett valamennyi adó mintegy 60%-a náluk marad.

² Nagy a hiány jól képzett orvosokból és ápolókból – az egészségügyi pálya régóta nem vonzza a dán fiatalokat.

³ „The Most Significant...” u. o.

³ „The Most Significant...” u. o.

reformfolyamat, és a hosszú távú gazdaságpolitikai elképzelések megvalósításának „kellős közepén”, lényegében váratlanul érte Dániát. SHAKESPEARE Hamletjével élve tehát valóban „kizökkent az idő”. Olyan helyzet jött létre, amelyben sürgős intézkedésekre volt szükség.

2. táblázat
A dán gazdaság néhány mutatója 2007-ben¹

Reál GDP növekedés, %	1,6
Az állami költségvetés egyenlege, Mrd DKK	+ 75,0
A folyó fizetési mérleg egyenlege, Mrd DKK	+ 12,0
A kereskedelmi mérleg egyenlege, Mrd DKK	+ 2,6
Munkanélküliek száma, ezer fő	kb. 78
A foglalkoztatottság növekedése, ezer fő	kb. 80
A munkabérek növekedési üteme, 2006 = 100%	3,9
Éves infláció, %	1,8

2.A válság hatásai Dániára 2008 III. negyedétől – lépéskényszer

2008. szeptember után egymást követték a *kedvezőtlen fejlemények*.

A GDP a III. negyedévben a II. negyedévhez képest 0,5%-kal csökkent. 2007 III. negyedévéhez mérten a csökkenés 1,2%.

A *magánfogyasztás* III. negyedévi mérséklődése 0,6%, a személygépkocsi eladások ebben az időszakban 5,1%-kal zuhantak.

2008 októberében már mintegy 500 dán cég jelentett csődöt, ami közel 80%-os növekedést jelent 2007 azonos időszakához viszonyítva. Ugyanebben az időszakban csak 1715 új céget alapítottak, amely 2004 óta a legalacsonyabb szám, és 2007 azonos időszakához képest 7,5%-os visszaesést jelent.²

Még megdöbbentőbbnek tűnik néhány, *pénzügyi jellegű* adat.³ A *vállalatok adózás előtti eredménye* az egy évvel korábbihoz képest 2008 III. negyedévében 76%-kal (!) csökkent (összege 6,9 milliárd DKK). Az árfolyamváltozások önmagukban 208%-os csökkenést okoztak (2007. III. negyedév: 972 millió DKK nyereség, 2008. III. negyedév: 1779 millió DKK veszteség). A kamatbevételek 71,9%-kal, a banki portfóliókban lévő részvények árfolyama átlag 25,4%-kal zuhant. (Ezek nem I-III., hanem csak III. negyedévi adatok!)

¹ Danmarks Økonomiske Råd: *Dansk Økonomi Efterår 2008*. Diskussionsoplæg (Dánia gazdasága 2008 őszén, Vitairat), a Dán Gazdasági Tanács kiadványa, <http://www.dors.dk>, dánul. A 25 tagú, állami és NGO vezetőkből, valamint kutatókból álló „Bölcsékek” (Vismaend) is nevezett Dán Gazdasági Tanács 1962 óta működik, a kormány tanácsadó, főképp azonban „vitatkozó” szerveként

² „Børsen” gazdasági napilap, 2008. december 1., dánul.

³ „Pengeinstitutioners regnskaber for tredje kvartal 2008” DNB Offentligørelse, 2008/3. (A pénzintézetek elszámolása, 2008. III. negyedév, a Dán Nemzeti Bank közleménye), dánul

2008 januárjában a „*bankTrelleborg*” pénzügyintézet csőd közeli helyzete már jelzés lehetett (végül egyesült a Sydbankkal), biztos jel volt azonban *Roskilde Bank* 2008. augusztusi csődje. A pénzügyintézetet a Dán Nemzeti Bank vette át; ilyen eset még nem fordult elő a dán gazdaságtörténetben. Megállapodás is jött létre új, a bankokat segítő, sőt, felszámolásuk esetén közreműködő „készenléti szervezet” létrehozásáról.¹

Az egyéb csődök közül kiemelkedik a *Sterling Airlines* „fapados” légitársaságé.

Zuhantak a lakáspiaci árak: 2008 októberében, egy hónap alatt összesen mintegy 2 milliárd DKK-val, s ezzel együtt nőtt a kényszerárverések száma a lakáspiacon.²

Mielőtt bemutatnánk az ebben a valóban rendkívüli helyzetben tett intézkedéseket, vázoljuk fel, milyen kiutat *nem keresett* a dán kormány.

- **ANDERS FOGH RASMUSSEN** kormányfő (Liberális –Venstre – Párt), az elterjedt hírekre reagálva kijelentette: *visszautasít* minden feltételezést arra vonatkozóan, hogy az állam banki részvényeket vásárol, tehát *tulajdont* szerez a kereskedelmi bankokban. Az ellenzéki pártok (Szociáldemokraták, Szocialista Néppárt) által szorgalmazott lépésről elmondta: „rossz ötlet, hogy az állam irányítsa a kereskedelmi bankokat... ez nem az állam dolga. Az adófizetők pénzén legfeljebb biztonsági háló hozható létre. Ezt megtettük”.³ (Erről később, az intézkedések bemutatásánál szövelünk.)
- **PER STIG MÖLLER** külügyminiszter (Konzervatív Néppárt) az elterjedt hírekre reagálva kizárta annak lehetőségét, hogy valamiféle „villámszavazás” legyen az euró övezethez történő dán csatlakozásról.⁴ A híresztelésre az adott alapot, hogy bizonyos felmérések szerint a lakosság némileg több mint 50%-a lenne a csatlakozás mellett. „Ez a lépés nem lenne bölcs dolog a világválság kellős közepén”, mondta a külügyminiszter, jelezve, hogy Dánia kimaradása az euró övezet közös válságkezeléséből (a kamatpolitikát is beleértve) valóban kedvezőtlen. A megoldást szerinte az jelenti, hogy „helyreállítják az EU intézményes alapjait”, vagyis sikerül elfogadtatni a Lisszaboni Szerződést. Dánia tehát nem keresi sietve az euró „védelmét”, már csak azért sem, mert a korábbi tapasztalatokból kiindulva ennek lakossági támogatottsága nem meggyőző. Ezzel összhangban nyilatkozva a kormányfő sem zárta ki a 2011-ben az euró övezethez való csatlakozásról rendezhető népszavazás lehetőségét.⁵
- Az ellenzéki *szociáldemokratáknak* (ez a párt hivatalos neve, benne a „párt” szó tehát nem szerepel) is voltak javaslataik.⁶ Ezek szerint meg kell szüntetni a bankok vezetőinek kedvezményes részvényvásárlási jogát, nagyobb nyilvánosságot kell biztosítani a kereskedelmi bankok gazdálkodásának, s a bankoknak saját finanszírozási alapot kell létrehozniuk a kockázatok fedezésére. Különösen felháborítóan tartják azt, hogy a nehéz helyzetbe került pénzügyintézetek saját részvényeket adtak el a mit sem sejtő magánszemélyeknek, ezzel hatalmas károkat okozva nekik. (Jogi szakértők szerint egyébként ez kimeríti az „*insider deal*”, azaz bennfentes kereskedelem fogalmát, tehát bűncselekmény.)

¹ „Børsen” c. gazdaságpolitikai napilap 2008. január 30., november 10-12., dánul.

² U.o., november 12., dánul.

³ „Politiken” c. napilap, 2008. december 1., dánul.

⁴ „Information” c. napilap, 2008. október 31., dánul.

⁵ U. o.

⁶ „Krisen i finanssektoren – Nødvendige juseringen til gavn for de danske kunder” (A pénzügyi szektor válsága – a dán ügyfelek javát szolgáló, szükséges intézkedések). A dán szociáldemokraták honlapja (<http://www.socialdemokraterne>), 2008. október 1., dánul.

2008 októberére a dán vezetés *lépéskényszerbe* került: a rendkívüli, vagy válsághelyzetekben használt tipikus dán politikai kifejezéssel „széles többséget” kellett megszerezni a megoldáshoz. Ez azt jelentette, hogy az ellenzék nagy részének is elfogadható lépéseket kell kidolgozni. Még hozzá sürgősen.

3. Törvény a gazdasági stabilitásról (2008. október 10., L. 33. szám)¹

Az említett „széles többség” végül létrejött: 2008. október 10-én a Folketing a kormánypártok, továbbá az ellenzék döntő többségének jóváhagyásával elfogadta a gazdasági stabilitásról szóló törvényt; egyedül a szélső baloldal és a Zöldek egyesüléséből létrejött Egységes Lista (Enhedslisten) szavazott ellene. A törvény visszamenőlegesen, 2008. október 1-jével lépett hatályba. Elfogadását a mellette szavazó pártok *közös politikai nyilatkozata* előzte meg, amely ismertette a törvény célját és fő pontjait.² A Dán Nemzeti Bank egyetértő nyilatkozatában azt hangsúlyozta, hogy nincs szükség külön „növekedési csomagra”, amelyet sok ellenzéki politikus követelt: a törvény önmagában garantálja a megoldást. Hasonlóan nyilatkozott a bankok szövetségeként, érdekképviseletként működő *Pénzügyi Tanács* (Finansråd), továbbá a munkaadói szövetségek, érdekképviseletek is. Miután a legnagyobb dániai *szakszervezeti szövetség* (Landesorganisation – LO) szociáldemokrata kötődésű, szintén egyetértett a törvénnyel, bár megjegyezte, hogy elemzői szerint a válság 2010 előtt nem ér véget³.

A törvény „margóján” 2008. október 31-én elvi megállapodás jött létre a Gazdasági Minisztérium, valamint a *Dán Biztosító és Nyugdíjegyület* között a *nyugdíj-biztosítások* portfóliójának átalakításáról.⁴ Ennek lényege, hogy minél kevesebb kockázattal járjon a nyugdíjalapokba történő befektetés, illetve, hogy a befektetett összegek értékállandóságát megőrizzék. Átalakítják a jelzálog-portfólió kamatszerkezetét, a biztosítók a különféle bónuszokat nem a nyugdíjalapokból finanszírozzák, s a befektetéseket *kevésbé teszik függővé az aktuális piaci folyamatoktól*. Ez azt jelenti, hogy noha a válság (az ingatlanárak zuhanása) miatt a nyugdíjalapok portfóliójában lévő jelzálog-kötvények értékét csökkenteni kellene, ezt a lépést igyekeznek elkerülni.

A törvény *lényegesebb elemei* az alábbiak

- *2010-ig hatályos*, tehát két évre szól. Rendelkezései értelmében az *állam feltétel nélküli garanciát vállal* minden, biztosítással nem rendelkező természetes és jogi személy valamennyi, dán bankban lévő követelésére. A rendelkezés nem említ felső értékhatárt. A garancia alól csak a biztosítással fedezett kötvények képeznek kivételt. A biztosíték azonban a külföldi bankok dániai fiókjaira is vonatkozik, amennyiben azok tagjai a fent említett Pénzügyi Tanácsnak. Nem vonatkozik ezzel szemben a garancia a dán pénzügyintézetek külföldön elhelyezett követeléseire.
- A törvény *magyarázata* kifejti: a *dán gazdaság alapvetően stabil*, alacsony a munkanélküliség és az infláció, a fizetési mérleg és a költségvetés is többletet mutat. Az USA-ból kiindult pénzügyi válság azonban komolyan veszélyezteti a fi-

¹ Lov om den økonomiske stabilitet. Forklarende noter til loven. (A gazdasági stabilitásról szóló törvény. Magyarázó megjegyzések a törvényhez.) A dán Gazdasági Minisztérium honlapja (<http://www.om.dk>), dánul.

² U. o.

³ U. o. 2008. december 1.

⁴ U. o., melléklet.

zetések biztonságát, mert megrendíti a bankok, cégek és polgárok közötti bizalmat, „veszélyt jelentve egész Dániára”. A parlament (egy kivételével) valamennyi pártjának jóváhagyásával, tehát gyakorlatilag *teljes politikai támogatással* született törvény, az állami garancia révén ezt a *bizalmat* hivatott helyreállítani. A kimondatlan feladat lényegében annak megakadályozása, hogy a válság széles körben átterjedjen a *reálgazdaságra* is.

- A garanciaséma a következő: a rendszert a *Magánkockázati Társaság* (Det Private Beredskab, DPB) nevű *magánbank-biztosító egyesülés*¹ kezeli, amely maximum *35 milliárd DKK-val* (a dán GDP 2%-a) járul hozzá a létrehozandó *Garancia Alaphoz*. Az összeget a DPB-ben részes pénzüzetetek adják össze, de olyan bank is részesülhet belőle, amely nem fizetett hozzájárulást. Az Alap eszközei a *bajba jutott pénzüzetetek megsegítését*, a más módon nem biztosított hitelezők dán bankokkal szembeni követeléseinek fedezését szolgálják, erre jelentenek tehát garanciát.
- A rendszernek *három eleme* van:
 - a) A konkrét ügyletek lebonyolítását ún. *Szanáló Vállalat* (Afviklingssselskab, angolul Winding up Company) végzi. A Szanáló Vállalat esetleges veszteségeihez a DPB 10 milliárd DKK-val járul hozzá.
 - b) A Magánkockázati Társaság által rendelkezésre bocsátott, fent említett 35 milliárd DKK-n felüli összeg teljes egészére az *állam vállal garanciát*, ám a DPB ennek fejében évente 7,5 milliárd DKK-t fizet az államnak, *garancia díj* címen. A garancia díjat a DPB-ben részes bankok adják össze, ennek felosztásáról a DPB gondoskodik.
 - c) A rendszer megszűnése, tehát *2010 utáni veszteségeket*, amennyiben azok meghaladják a 25 milliárd DKK-t (10 milliárd DKK fent említett hozzájárulás, és két évre összesen 15 milliárd DKK garancia díj), teljes egészében a DPB fedezi.
- A dán hatóságok fél évente azonos szempontok szerint összeállított *jelentést* készítenek az *Európai Bizottság* részére, az EU hatályos előírásai alapján. Ennek során minden, *3 milliárd DKK-nál nagyobb mérleg főösszegű bankszanálásról* beszámolnak a Bizottságnak.

Az *Európai Bizottság értékelést készített* a Törvényről.² A fő szempont az volt, megengedett kereteken belüli *állami támogatásnak* minősül-e, hiszen a 35 milliárd DKK-n felüli összegért a *dán állam vállalt teljes garanciát*. Bár az állami támogatás korlátozására vonatkozó uniós követelményrendszer minden részlete a Bizottság szerint sem tisztázott, az intézkedés *átfogó hatású* kell legyen, érintse az egész gazdaságot. A tagállamok ugyanakkor csak a cél eléréséhez *feltétlenül szükséges mértékben* bocsássanak rendelkezésre állami forrásokat. A Bizottság megállapította, hogy bár a törvény néhány részlete a versenyszabályokat tekintve vitatható, a jelenlegi helyzetben, amikor még az egészséges bankok is pénzügyi nehézségekkel küzdenek, a dán intézkedés *jogosnak tekinthető*, alkalmas a zavarok elhárítására, főként pedig a bizalom helyreállításra. A *féléves jelentések* ugyanakkor biztosítékot, mint-

¹ „Det Private Beredskab” (DPB) dánról szinte lefordíthatatlan, szó szerint „magán készültséget, készenlélet” jelent, tehát így értelmetlen. Bizonyos források „szektor alapnak” nevezik, ez sem szerencsés, részben, mert nem fejez ki semmit, részben mert éppen a lényeg: a kockázatvállalás sikkad el. Ezért választottam a *magánkockázati társaság* kifejezést. A DPB-t egyébként a Finansråd (Bankegyesület) alapította 2007-ben, éppen a bajba került bankok szanálása céljából. Tagjai dán tulajdonú és Dániában működő külföldi tulajdonú bankok, pénzüzetetek. (További információk: <http://www.finansrad.dk>)

² A dán Gazdasági Minisztérium honlapja, u. o., melléklet.

egy védelmet (safeguard) jelentenek a torzulások veszélyének elhárítására. Követelmény ugyanakkor, hogy a jóváhagyott intézkedéseken *túlmenően* a dán állam más lépést e téren *a továbbiakban nem tehet*.

Ily módon a dán intézkedés „zöld lámpát” kapott az *Európai Bizottságtól* is.

4. A Dán Gazdasági Tanács (a „Bölcsek”) javaslata bizonyos konkrét intézkedésekre

A kialakult helyzetben a már említett „Bölcsek”, a Gazdasági Tanács javaslatokat dolgozott ki a lehetséges pénzügyi, főképp azonban fiskális lépésekre.

Ennek kiinduló pontját a Tanács *makrogazdasági prognózisa* adta.² Eszerint:

- a GDP 2008-ban csak 0,4%-kal nő, ezt követően 2011-ig évi 0,5-0,7%-kal csökken;
- a költségvetés aktívuma fokozatosan „elolvad”: 2011-ben 3 milliárd DKK hiányrá kell számítani;
- az infláció alacsony lesz, továbbra sem haladja meg a 2,0%-ot;
- a foglalkoztatottság 2008-ban még 24 ezer fővel növekszik, ám 2009-ben már 45 ezer, 2010-ben 48 ezer fővel csökken, s e folyamat 2011-re is csak lassul (19 ezer fős csökkenés), de iránya nem fordul meg;
- az ingatlanárak a következő öt évben akár 20%-kal is csökkenhetnek, s elérhetik a 2005-ös szintet;
- a beruházások legnagyobb visszaesése 2009-2010-ben várható, ekkor akár évi 10-20%-os zuhanás is elképzelhető.

A helyzetfelmérés hangsúlyozza: az elmúlt hónapokban alapvetően megváltozott a külső környezet: *a válság tartósan ígérkezik*. Annak érdekében, hogy a dán gazdaság „normál aktivitási szint alá csökkenése” elkerülhető legyen, az alábbi intézkedések vehetők fontolóra.

- *Kamatpolitika*: a Tanács nem javasolja a kamatcsökkentést, mert ez a DKK helyzetének megrendülését vonhatja maga után (utal a svéd és norvég példára, ahol ez bekövetkezett). Dánia e téren különösen nehéz helyzetben van, mert el kívánja kerülni az árfolyam-ingadozást, de nem csatlakozik az euró övezethez. A kamatemelés (az árfolyam védelmében) nem csupán a GDP lassulásával járna, hanem a fogyasztók is megéreznék, így (a hitel igénybevétel csökkenése miatt) a fogyasztás nem gyakorolhatna felhajtó erőt a gazdaságra. *A kamatpolitika terén tehát gyakorlatilag nincs, vagy alig van mozgástér.*
- Az egyetlen reális megoldás lehetősége az *adópolitika* terén mutatkozik. Legkésőbb 2010-től *adóreformot* kell bevezetni. A fő cél az *adócsökkentés*, ám a gondolatmenet minden változatnál a *forrás megteremtésének lehetőségéből* indul ki. Több *változatot* is kidolgoztak, az alábbiak szerint.

I. sz. csomag

1. variáns:

- ⇒ a munkavállalói részvényekre vonatkozó adókedvezmények csökkentése;
- ⇒ a munkavállaló által az *egészségbiztosításra* fordított költségek kisebb mértékben csökkenthessék az adóalapot;
- ⇒ a *totálkáros autókra* érvényes regisztrációsadó-kedvezmény megszüntetése;
- ⇒ a *bérelt gépjárművekre* vonatkozó adókedvezmények megszüntetése.

¹ „Forrás: „Børsen” gazdasági napilap, 2008. december 1., dánul. A szóban forgó anyag lezárásának időpontja: 2008. november 23.

² U. o.

2. variáns:

- ⇒ az *energiaadók* növelése a GDP alakulásával azonos ütemben változzék (tehát részarányuk a GDP-ben állandó maradjon);
- ⇒ a *széndioxid-kibocsátási (CO₂) kvóta* eladásának megadóztatása.

3. variáns:

- ⇒ A *luxuscikkek*re vonatkozó 100-150%-os ún. „pontadók” növelése.

Az így elérhető, tehát adócsökkentésre fordítható többletbevétel összege a három variáns leghatékonyabb kombinációja estén: *15 milliárd DKK*.

II. sz. csomag

A *jövedelemadó* 5,0 milliárd DKK-val történő csökkentésére úgy teremtenék *forrást*, hogy a *közvetlen* (fogyasztási) *adókat* egyúttal 2,5 milliárd DKK-val növelnék. Ez volna az *egyik*, fedezetül szolgáló *forrás*. Az ún. „*Dream modell*”¹ alapján kiszámították, hogy a két intézkedés közti, 2,5 milliárd DKK különbség mekkora *fogyasztásnövekedést* generál. Az ebből származó adóbevétel-növekmény volna a *másik forrás*. E lépéseket kombinálnák a személyijövedelem-adó sávok némi módosításával, továbbá a már említett energiaadó és „pontadó”(luxuscikkek adója) emeléssel. Így elérhető, hogy az adócsökkentés *36%-ban önmagát finanszírozza* (tehát adóemelésekkel pótolható), a fennmaradó hányadot pedig a *Dream modellből* kiszámítható *fogyasztásnövekedés* miatt *növekvő adóbevétel* pótolja.

Az ilyen alapon adócsökkentésre fordítható *többletbevétel 20 milliárd DKK*.

III. sz. csomag

Az előzőekhez 5 milliárd DKK összegű *házbér/lakbérbevételi adó* növelés járulna, s ez megteremtené a további személyijövedelem-adó csökkentés alapját, a felső sávhatárok növelését. Az adócsökkentésre fordítható *többletbevétel 25 milliárd DKK*.

Az elképzelést természetesen szinte azonnal *számos kritika* érte, melyek többsége azt róta fel legfőbb hiányosságként, hogy erőtlen, nem eléggé bátor javaslatokat tartalmaz. Voltak a pontatlanságot emlegető megjegyzések is, mások a bizonytalan tényezőket emelték ki az elemzésből (pl. az adócsökkentés általi foglalkoztatottság- vagy fogyasztásnövekedést).

Miután azonnali teendőkre nem vonatkozó *ajánlásról, vitaanyagról* van szó, egyik változatról sem született döntés, sőt, a vita decemberben is folytatódott.

A Tanács *2009 márciusában*, ennek figyelembe vételével *új elemzést* készít.

5. Összefoglaló, értékelő megjegyzések

Dánia *erős és egészséges szerkezetű, stabil gazdaságát* elsősorban a *pénzügyi* téren (a bankszférában) érte a válság, a gazdaság többi területére némileg tompítva érkezett el, - de elérkezett. Néhányan ugyan megemlézték a gazdasági kormányzat (az alapjában jó reálgazdasági helyzetnek betudható) késői reagálását a válságra, de ez nem volt általános. A baloldali ellenzék, főként a *Szociáldemokraták* természetesen a profit nagyságával soha nem elégedett bankszektort tették felelőssé a következményekért, ám azt minden politikus és elemző belátta, hogy a krízisnek *nem dániai, hanem világgazdasági okai* vannak.

¹ DREAM = Danish Rational Economic Agents' Model, független dán közgazdászok által, a fogyasztói korcsoportok figyelembe vételével kidolgozott, dinamikus modell. Bővebben l. <http://www.dreammodel.dk>.

Politikai álláspontjukat természetesen nem feladva úgy reagáltak tehát a válságra, mint *Dániát kívülről ért „támadásra”, amely összefogást, egységes fellépést követel.* Különösen érdekes, sőt, a dán történelemben szinte példa nélkül álló eset, hogy a jobbközép *Liberális (Venstre) Párt* és a *Szociáldemokraták* közös nevezőre jutottak: ez a két párt ugyanis, elvi okból soha nem lépett még koalícióra egymással. (Nem is szólva a Kommunista Pártból 1956-ban, éppen a magyarországi forradalom eltiprása miatt kivált, markánsan baloldali Szocialista Néppártról, vagy a parlamenti „paletta” jobbszélén lévő, a kormányban részt nem vevő, gyakran xenofóbiával vádolt Dán Néppártról – ezek a pártok is csatlakoztak a nyilatkozathoz.)

Ezt a valóban széles körű egységet mutatja a *közös politikai nyilatkozat*, amely a *bizalomerősítő csomag* elfogadását kísérte. Az *ellenzék* egy része, amellet, hogy csatlakozott e nyilatkozathoz, természetesen saját filozófiájából kiindulva *önálló javaslatokat* is kidolgozott a megoldásra.

Figyelemre méltó, hogy a kormánykoalíció nem menekült azonnal az *euróövezet* „akolmelegébe”. Egyfelől nem is látta biztosítottnak, hogy a *reálgazdaságra* nézve ez *valóban hatékony* (a kormányfő, A. F. RASMUSSEN egy korábbi kormányban adóügyi miniszter volt, van tapasztalata tehát gazdasági téren), másfelől a közvélemény-kutatások szerinti, alig több mint 50%-os többség nem jelent elég biztosítékot ehhez a fontos lépéshez. (A maastrichti szerződésre vonatkozó népszavazás előtt is volt időszak, amikor az „igen” és „nem” így, csaknem „fej-fej mellett” állt). A domináló elem a közvéleményben alighanem még mindig az *önálló (nemzeti) döntés lehetőségének elvesztésétől való félelem*. Az esetleges újabb, az EMU csatlakozásról (az euró bevezetéséről) szóló népszavazás nem hivatalosan megnevezett *2011-es dátumáig* még egyébként is sok minden történhet. Az a tény, hogy a „mentőcsomag” *két évre* szóló pénzügyi intézkedéseket (állami garanciát) tartalmaz, nem egyértelműen annak a jele, hogy a kormány szerint a válság két év múlva véget ér. Csupán arra számítanak, hogy ez idő alatt *a nagyobb bajok elkerülhetők*, időt lehet nyerni, gondolkodni lehet a továbbiakon.

Bizonyára a „Bölcsekkel” értenek egyet, akik szerint *elhúzódó válságra* kell számítani.

Felhasznált irodalom

- „The Most Significant Danish Reforms” (A legjelentősebb dán reformok) Danmarks Finansministeriet: (dán Pénzügyminisztérium) <http://www.fm.dk> (angolul).
- Danmarks Økonomiske Råd: *Dansk Økonomi Efterår 2008*. Diskussionsoplæg (Dánia gazdasága 2008 őszen, Vitairat), a Dán Gazdasági Tanács kiadványa, <http://www.dors.dk>, dánul.
- Pengeinstitutionens regnskaber for tredje kvartal 2008” DNB Offentligørelse, 2008/3, (A pénzügyintézetek elszámolása, 2008. III. negyedév, a Dán Nemzeti Bank közleménye), dánul.
- A Børsen c. gazdaságpolitikai és a Politiken, valamint az Information c. politikai napilap 2008. évi számai.
- „Krisen i finanssektoren – Nødvendige justeringen til gavn for de danske kunder” (A pénzügyi szektor válsága – A dán ügyfelek javát szolgáló, szükséges intézkedések). A dán Szociáldemokraták honlapja (<http://www.socialdemokraterne>), dánul.
- Lov om den økonomiske stabilitet. Forklarende noter til loven. (A gazdasági stabilitásról szóló törvény. Magyarázó megjegyzések a törvényhez) A dán Gazdasági Minisztérium honlapja (<http://www.om.dk>), dánul.
- DR. SZÜCS R. GÁBOR: „Dánia”. Press Publica kiadó, Budapest, 2000.